

IRAM

Ifjúsági Részleg és AlkotóMűhely

Shakespeare

A VIHAR

- **HÁTTÉRANYAG ÉS TANÍTÁSI SEGÉDLET
PEDAGÓGUSOKNAK**
- **KÉSZÍTETTE: HUDÁKY RITA**

Az Örkény Színház nyitottan szeretne együttműködni a fővárosi és vidéki iskolákkal. Az IRAM Ifjúsági **Részleg** és **AlkotóMűhely** fontos feladata, hogy pedagógusokkal konzultáljon. Leveleikben és a foglalkozásainknak köszönhető személyes találkozásokon sok kérdés, igény jutott el hozzánk. Szeretnénk azokkal a pedagógusokkal is kapcsolatba kerülni, akiknek nem áll módjukban részt venni az osztályaikkal az előadásainkhoz kapcsolódó FLESS foglalkozásokon, és tanórai keretek között szeretnénk felkészíteni a fiatalokat a színházlátogatásra. Az IRAM csapat új tagja, Hudáky Rita gimnáziumi tanár segít ebben. Reméljük, hogy ezzel az általa összeállított anyaggal felelünk a hozzánk érkezett kívánságok egy részére: a FLESS foglalkozásaink tanórai kiegészítéséhez és az önálló, csak tanári felkészítéshez is segítséget nyújtunk.

Jó munkát kívánunk!

Várjuk Önöket az Örkény Színházban!

Mácsai Pál
igazgató

Neudold Júlia
IRAM műhelyvezető

Kedves Tanárnő, Tanár Úr!

Akik próbáltuk már, tudjuk: egy-egy iskolai csoport színházlátogatásának megszervezése rengeteg fáradságba kerül. Az adminisztráció, a helyek lefoglalása, a pénz beszedése, a közlekedés, a másnapi felmentések intézése, hogy ne feleljenek fizikából a késői órán hazaérők... – mindez önmagában sem kevés. De valójában még hamarabb kezdődik a munka: a megfelelő előadás kiválasztását hosszú töprengés előzi meg. Elolvassuk a kritikákat, magyartanárként megnézzük a tanmenetünket, osztályfőnökként végiggondoljuk az osztályunk ízlésbeli, érdeklődésbeli irányultságát... Az is eszünkbe jut, milyen jó lenne felkészítő, ráhangoló órát tartani a színházba indulás előtt, de egy ilyen óra kitalálására végképp nem mindig van módunk.

Az Örkényi István Színház ifjúsági programja, az IRAM **tanári háttéranyag és az előadáshoz kapcsolódó óravázlatok** biztosításával szeretne – elsősorban magyartanároknak – segítséget nyújtani abban, hogy tantárgyi és pedagógiai célkitűzéseiknek a leginkább megfelelő módon tudjanak közös színházlátogatásokat szervezni osztályaiknak, iskolai csoportjaiknak. Azt reméljük, hogy – leginkább az óravázlatok feladatötleteiből – nem csak ők, hanem az osztályfőnökök és más tárgyakat tanító kollégák is ötleteket meríthetnek, ha színházba mennének egy-egy diákcsoporttal.

Bízunk benne, hogy hasznosnak találják majd a kezdeményezést, a visszajelzéseket pedig örömmel várjuk!

Hudáky Rita
tanár

2013. szeptember 19.

TARTALOM

HOGYAN ILLIK AZ ELŐADÁS AZ ISKOLAI TANANYAGBA?	● 5. oldal
A DRÁMA HAGYOMÁNYOS ÉRTELMEZÉSEI ÉS AZ ÖRKÉNY SZÍNHÁZ ELŐADÁSÁNAK HANGSÚLYAI	● 6. oldal
A SZÍNHÁZLÁTOGATÁSHOZ KAPCSOLÓDÓ FLESS FOGLALKOZÁS	● 7. oldal
FELKÉSZÜLÉS – RÁHANGOLÓ ÓRA	● 8. oldal
A SZÍNHÁZLÁTOGATÁS FELDOLGOZÁSA – REFLEKTÁLÓ ÓRA	● 16. oldal
AZ ELŐADÁS SZÍNLAPJA	● 21. oldal
AJÁNLOTT IRODALOM	● 22. oldal

HOGYAN ILLIK AZ ELŐADÁS AZ ISKOLAI TANANYAGBA?

William Shakespeare • A vihar

Shakespeare klasszikus szerző, legalább egy drámáját minden középiskolás megismeri. Hagyományosan a *Rómeó és Júlia* és/vagy a *Hamlet* szerepel a kötelező olvasmányok között, de nyolcadik osztályban a szigetmotívum feldolgozásakor előfordul néha *A vihar* közös olvasása is. Az Örkény Színház előadása jó szívvel ajánlható már nyolcadikosoknak, illetve minden középiskolás korosztálynak. A lendületes, mai nyelvet (Nádasdy Ádám könnyed, jól érthető fordítását) használó, fiatalos és sok humorral élő előadás többféle kontextusban is beilleszthető az iskolai magyar tanmenetbe, például:

- 7-8. osztályban, a drámai műnemmel való ismerkedéskor, **a komikum, a humor**, a drámai beszédmódok (monológ, dialógus) megismerésekor
- 8. osztályban vagy később a **szigetmotívum** kapcsán, például Verne és Golding szigetregénye mellett (ebben Arató László és Pála Károly *Átjárók* című tankönyve vagy a www.educatio.hu honlapon található kompetenciaalapú programcsomag tananyaga segíthet leginkább)
- 9-10. osztályban Shakespeare választható drámájának tanításakor
- A felvilágosodás tanításakor Swifthez és Defoe-hoz kapcsolva vagy az **utópia** fogalmának tárgyalásakor.

Tematikus kapcsolatok, lehetséges párhuzamok:

- **Milyen a jó és milyen a rossz uralkodó?** – összehasonlításra kínálkozik Kreón trónbeszéde az *Antigonéból*, Prospero saját uralkodásáról és hatalomvesztéséről szóló története, amit Mirandának mesél el és Gonzalo utópiamonológja *A viharból*, illetve Claudius trónbeszéde a *Hamletből*.
- **A vadember erkölce és nevelhetősége** – a felvilágosodás tanulásakor választott részlet alapján összevethető a Defoe *Robinson Crusoe*-jából Péntek helyzete Calibanéval, megvizsgálható, melyiküket hogyan teszi szolgává a magát felsőbbrendű kultúra képviselőjének tekintő jövevény; órai téma lehet a civilizáció és a gyarmatosítás, valamint az európai ember és a „barbárság” történelmi viszonya.
- **Színház a színházban** – a shakespeare-i figura- és motívumtükrözés alappéldájaként – elsősorban fakultációs órákon – egymás mellé állíthatjuk a *Hamlet* egérfogó-jelenetét, *A vihar* Ceres-jelenetét és a mesteremberek közjátékát a *Szentivánéji álomból*.

A DRÁMA HAGYOMÁNYOS ÉRTELMEZÉSEI ÉS AZ ÖRKÉNY SZÍNHÁZ ELŐADÁSÁNAK HANGSÚLYAI

A vihar hagyományos értelmezései a következő kérdésköröket járják körül a darab kapcsán:

- A politikai hatalom megszerzése, az árulások és összeesküvések körüli praktikák, manipulációk és az alkalmas, illetve alkalmatlan (jó vagy rossz) uralkodó személye által biztosított stabilitás problémája.
- Szolgaság, alávetettség, illetve szabadság, szabadságvágy.
- A színház mint az illúzió, a varázslat tere.
- A pedagógia lehetőségei, Prospero mint embernevelő.
- Prospero, aki jogos vagy jogtalan módon a Gondviselés helyébe lép.
- A sziget mint az emberi lélek belső tere, ahol a figurák a psziché különböző szintjeinek (ösztön, lélek, szellem és akarat) jelképes megtestesítői.

Az Örkény Színház rendezése a felsoroltak közül elsősorban a **színház öntükrözésére** teszi a hangsúlyt, de a **hatalmi mechanizmusok működésére** vonatkozóan is sok megfigyelnivalót kínál a diákoknak, a Prosperót alakító Gálffi László játékában pedig a **tanáros, nevelő** vonások kedves-ironikus, olykor provokatív módon mutatkoznak meg. A darabra való felkészülés során tehát érdemes mindenre ráirányítani a figyelmet. Várható, hogy a komikus szál mai **szlenget** használó nyelvi megoldásai élénk figyelmet keltenek a gyerekekben, a reflektáló órán ezzel is lehet foglalkozni.

A SZÍNHÁZLÁTOGATÁSHOZ KAPCSOLÓDÓ FLESS FOGLALKOZÁS

Az előkészítő foglalkozáson a bemelegítő játékok a valóság színházzá történő átlényegülését érzékeltetik a gyerekekkel. A központi téma a képzelet hatalma: a képzelet szerepe az életünkben, az emberi pszichében, az alkotásban, a színházi hatásmechanizmusban, valamint Shakespeare viharjában és az Örkény Színház előadásában. A képzőművészeti és irodalmi példák a sziget toposzának sokféle jelentéséhez és az utópia fogalmához is elvezetnek. A foglalkozás résztvevői megismerkednek a drámában szereplő figurák előtörténetével, és játékos formában képet alkothatnak viszonyaikról, a köztük ható-működő lélektani erőkről, így felkészülnek a darab különböző (értelmezési) rétegeinek megértésére. A vihart a színház allegóriájaként értelmező gondolatok mentén beszélgetnek a színház varázsáról, hatalmáról és feladatáról. Az előadásban a színészek mellett szerepet kaptak a színház más foglalkozású dolgozói is. A vihar szigetének díszlete maga az Örkény színpada, a rajta folyó történet pedig tulajdonképpen egy színházi előadás mechanizmusait használja. Így aztán a fiatalok az előadás, a foglalkozáshoz tartozó rövid kulisszajárás és a beszélgetések során ismerkednek a színház intézményéhez köthető szakmákkal és munkakörökkel, szó esik az ezekhez szükséges képességekről, a munka szépségeiről és árnyoldalairól. Bepillantást nyernek a színházi üzem működésébe, ennek szervezésébe.

További információ a FLESS programról: www.orkenyszinhaz.hu - IRAM-Ifjúsági Részleg

FELKÉSZÜLÉS – RÁHANGOLÓ ÓRA

Az alábbiakban javasolt felkészülés elsősorban akkor tehet jó szolgálatot – akár a FLESS foglalkozás mellett is –, ha az osztályban nem szerepelt elolvasandó tananyagként *A vihar*. Ha a mű olvasásához kapcsolódóan tervezzük a darab megnézését, akkor a közös elemzés választott szempontjaitól függ elsősorban a színházlátogatás előkészítése, és az ajánlott feladatok használhatósága is.

Előzetes információként osszuk ki fénymásolt cédulákon az előadás szórólapjának első két mondatát:

„Milánó száműzött hercege, Prospero, egyedül neveli lányát egy varázslatos szigeten, ahol rajtuk kívül csak mesebeli lények élnek. Egy napon a trónbitorló herceg hajója viharba kerül és hajótörést szenved.”

- **1. feladat** (pármunkában vagy padonként): Milyen lehetséges történetek indulhatnak el a szórólapon megfogalmazott alaphelyzetből? Mi minden vár tisztázásra? Mely szereplők viszonyai válhatnak érdekessé? Gyűjtsetek minél több olyan kérdést, amelynek megválaszolására sejtések szerint vállalkoznia kell egy ilyen alaphelyzetből elinduló drámának!

Megoldási ötletek (csak példák):

- *Miért száműzték egykor Prosperót? Van-e ennek jelentősége most?*
- *Hogyan került Prospero és lánya a szigetre?*
- *Hogy viszonyul Prospero és a lánya a szigeten élő mesebeli lényekhez? Milyen az együttélésük?*
- *„Prospero egyedül neveli lányát”: Mióta? Hogyan neveli? Mennyi idős a lány? Talán ideje, hogy a lány más emberekkel is találkozzon? Lesz szerelmi szál?*
- *„A trónbitorló herceg”: a kifejezés azt sugallja, ő lesz a negatív hős. Mi lesz vele – eljött Prospero számára a jogos bosszú és a hatalom visszaszerzésének ideje?*
- *Kik utaztak együtt a trónbitorló herceggel? Hányan érnek partot a szigeten? Velük mi történik?*
- *Elhagyják-e az emberek végül a szigetet? Marad-e valaki ott? A mesebeli lények helyzete hogyan változik?*

A közös megbeszélés során próbáljuk meg a gyerekekkel közösen felfedezni, hogy két mondatban milyen sok „akna” van elrejtve, milyen sok emberi viszonylat vár máris tisztázásra, milyen sokféle indulhatnak a történetek, időben előre, sőt időben visszafelé is. Nem baj, ha vannak olyan diákok, akik már ismerik a művet vagy látták a darabot, a problémák szétszalazása, megnevezése nekik is feladat lehet. Arra azonban kérjük meg őket, hogy ne az (általuk ismert) végkifejletre koncentráljanak, hanem a kiindulópontban rejlő kérdésekre. A feladattal egyúttal tisztázhatjuk vagy átismételhetjük az alaphelyzet fogalmát, illetve jelentőségét a drámai és epikus művekben.

- Ezt követően a tanár megoszt a diákokkal néhány ismeret a darabról:

A *vihart* (1611) hagyományosan Shakespeare utolsó drámájaként tartják számon.

A romantika óta az értelmezők egy része szívesen fedezi fel Prospero alakjában a színházcsináló Shakespeare önarcképét, egyes gesztusaiban pedig a színháztól vett búcsúját. Értelmezésük szerint a sziget varázserejű ura segítőivel éppen úgy irányítja, manipulálja, bűvöli és vezényli a környezetében élő vagy odatévedt, odarendelt embereket, ahogyan a színház mindenható ura (akit ma rendezőnek neveznénk) mozgatja a színészeket, teremt illúziót és varázsolja el vagy manipulálja azt a nézőt, aki belemegy a játékba.

A színház persze mindig is sok ember közös munkájaként jött létre, talán soha nem is volt „mindenható ura”, ám felfigyelhetünk rá, hogy Shakespeare korában *'bookkeeper'*-nek nevezték a színház egyik legfontosabb emberét. Ő látta el a mai sűgő és a mai ügyelő feladatát is, ő írta ki a színészek számára a saját szerepüket a végszavakkal együtt, és ő volt egyedül birtokában a teljes szövegnek. A szövegre ugyanis – szerzői jogvédelem híján – nagyon vigyáztak, nehogy a konkurens színházak megszerezhessék a darabot. Mivel a *'bookkeeper'* szót magyarra körülbelül *'a könyv őreként'* fordíthatnánk, Prosperóról pedig tudjuk, hogy varázserejét a megőrzött, szigeti életébe átmentett könyveinek köszönheti, nem tűnik indokolatlannak, hogy a varázsló és a színházi alkotó figuráját valóban összekapcsoljuk.

- **2. feladat** (pármunkában vagy padonként): Kísérletképpen fogadjuk el a romantika értelmezését, és vizsgáljuk meg, milyen szereplőgárda áll a színházcsináló-*bookkeeper* Prospero rendelkezésére! Vegyük figyelembe, hogy a Shakespeare-korabeli színházaknak – csakúgy, mint a maiaknak – tekintettel kellett lenniük arra, hogy milyen előadásra „vevő” a közönség: izgalmakra, szenvedélyekre, nevetésre. Gondolkozzunk a rendező fejével, és találjuk ki, hogyan játszathatók el a legkedveltebb nézőmarasztaló témák és műfajok a „rendelkezésre álló társulattal”, ez esetben tehát a szigeten élő és a vihar által idesodort karakterekkel, akiket a (néhány információval kiegészített) színlap nevez meg számunkra! Képzeljük el, hogy a szereplők műfajok szerint csoportosítva téblábolnak és találkoznak egymással a sziget különböző pontjain, hogy eljátszhassák a rájuk szabott szerepet. Ki lehet Prospero segítőtje abban, hogy mindenki megkapja, megtalálja a saját helyét? Az ő neve kerüljön a pontokra, a többiek neve pedig a nekik szánt történet körcikkelyébe! (A nyilacsákák száma nem utal a szereplők számára.)

Megoldás:

Népszerű témák, műfajok			A középpontban Prospero, a sziget ura / színházcsináló
Bosszúdráma	Szerelmi vígjáték	Bohózat	Prospero segítője, „munkatársa”:
Alonso Antonio Sebastian Gonzalo	Miranda Ferdinand	Stephano Trinculo Caliban	Ariel

A megoldás megbeszélésekor hangsúlyozzuk, hogy természetesen nem elegendők még az információk ahhoz, hogy tökéletesen ki lehessen találni a szereplők drámabeli besorolását. A szerelmi témában például azért esélyesebb Ferdinand, mint Sebastian, mert a neve mellé odaírtuk, hogy „ifjú”. Gonzalót jogos besorolni a feltételezett bosszúdráma szereplői közé, mert a színlap csak annyit árul el róla, hogy Alonso köréhez tartozik, azt nem, hogy „jó ember”. Sebastian is csak azon az alapon kerül a bosszútörténet szereplői közé, hogy rokoni szállal kapcsolódik a „trónbitorlóhoz”, ez viszont Ferdinandra is igaz. Caliban Prospero szolgája, de „vad és torz” – ez indokolja, hogy az alantas szereplők közé kerüljön, és ne Prospero segítői közé. Ha a gyerekek nem biztosak benne, utalhatunk rá, hogy a bohózathoz, bohóctréfához jobban illenek az alacsony státuszú szereplők, mint az előkelők.

Érdemes engedni, hogy a diákok egymással vitatkozzanak arról, hogy milyen funkcióban lenne használható egy-egy karakter, sőt bátoríthatjuk, hogy tegyenek saját beosztási javaslatot – nyugodtan érveljenek a megismerendő dráma megoldásaitól eltérő lehetőségek mellett.

- A feladat elvégzése után az osztály számára már világos, hogy a varázshatalmú Prospero lesz a szigeten zajló történések fő irányítója. Bizonyára sokan rájöttek, hogy segítségre leginkább a színlapon légius szellemként jellemzett Arieltől számíthat. A következő feladatban Ariel figuráját helyezzük a középpontba, mert az Örkény Színházban látható szereposztás egyik legszokatlanabb megoldása, egyben legkedvesebb telitalálata az Arielt játszó Pogány Judit. A ráhangoló órában nem lenne szerencsés „lelőni ezt a poént”, inkább az a cél, hogy előzetes elvárások alakuljanak ki a figurával kapcsolatban, és így felerősítsük a meglepetés erejét.

Kérjük meg a gyerekeket, hogy olvassák el a következő – a dráma különböző helyeiről származó – részleteket Nádasy Ádám és Babits Mihály fordításában. Az első részletből kiderül, hogy a sziget partjainál zajló vihar nem véletlenül tört ki, hanem Prospero parancsára Ariel idézte elő, a második részletben újabb feladatot kap a segítő szellem, a harmadikban pedig éppen parancsot teljesíteni indul.

Részletek Nádasy Ádám fordításában

- 1.)
 ARIEL Üdv néked, Mester! Üdv, nagy úr! Jövök, hogy parancsod tegyem: repülni kell? Vagy úszni? Tűzbe ugrani? A felhők sapkáján siklani? Parancsodat Ariel és erői megteszik.
- PROSPERO Mondd, szellem, úgy csináltad pontosan a vihart, ahogy mondtam?
- ARIEL Szórul-szóra.
 A királyi hajón mint láng lobogtam, orrán, fedélzetén, minden kabinban, rémítve őket. Majd sok részre váltam, lángoltam itt-ott; árboc tetején, keresztrúdon, vitorlafákon égtem, majd újra egyesültem. Jupiter dörgést-előlegző villámai sem cikáznak jobban szemünk előtt. A tűz s a kénes ropogás a tengert már-már legyőzi, s Neptun szigonya beléremeg.
- 2.)
 ARIEL Mit kell csinálni? Mondd! Mit kell csinálni?
- PROSPERO Menj és csinálj magadból vízitündért; légy láthatatlan rajtam és rajtad kívül minden más szemgolyónak. Légy ilyen, és úgy gyere ide. Menj! Tedd a dolgod!
- 3.)
 ARIEL Iszom a levegőt, s itt is vagyok, míg kettőt ver a pulzusod.

Részletek Babits Mihály fordításában

- 1.)
 ARIEL Nagy mester, üdvözöllek; bölcs uram, Jöttem, megtenni óhajod; repülni Vagy úszni, tűzbe menni, felleget Nyargalni, hogyha kell: erős igédre Tiéd Ariel, minden erejével.
- PROSPERO Pontosán vitted-é, parancsra, szellem, A zivatart?
- ARIEL Mindent szavad szerint.
 Megkörnyékeztem a király hajóját Orrán, majd oldalán, fedélzetén, S iszonyt lángoltam mindenik kabinba; Majd szétoszolva égtem több helyütt Árboc hegyén, korlátan, vontatón Külön-külön: majd összeálltam újra. Jupiter villáma, a szörnyű dörgés Előfutára, fürgébb nem lehet, Se szemfényvesztőbb; tűz és csattogó kén Csatája szinte ostromolta nagy Neptunt, rezgette bátor hajkait, Rengette szigonyát.
- 2.)
 ARIEL Mit kell megtenni? Mondd már! Mit tegyek?
- PROSPERO Menj, öltözz, mint egy habléány, s ne légy Látható másnak, mint nekem s magadnak: Más vak legyen rád: menj, válts alakot S jöjj ide vissza: menj, még mindig itt vagy?
- 3.)
 ARIEL Magam előtt a levegőt iszom S itt leszek, míg kettőt ver pulzusod.

- **3. feladat** (csoportmunkában): Mire képes Ariel, milyen szolgálatokat vár tőle Prospero? Beszéljétek meg, milyennek képzelitek őt, milyen nemű, korú, testalkatú és hangú színészre osztanátok ki a szerepet! El tudtok-e képzelni radikálisan különböző megoldásokat is? Melyiknek mi lenne a következménye? Ha van köztetek, aki szívesen rajzol, készíthet jelmezterve(ke)t a szerephez!

Közzététel:

A közös megbeszélés során bátoríthatjuk a fantáziadús megoldások kifejtését. Ha van rá lehetőség a teremben, hogy egy-két (de nem sokkal több!) diák számítógép mellett (esetleg mobiltelefonnal) internetet böngésszen, akkor az ő feladatuk az lehet, hogy válasszanak egyet-egyét, a „the tempest” és az „ariel” keresőszavakkal megjelenő (és feltehetően valóban a drámához kapcsolódó ábrázolást tartalmazó) képtalálatokból, és – az osztálytársak által elképzelt Ariel-figurák megismerése után – szóbeli leírást adjanak a képről a többiek számára. Szükség esetén az osztálytársak tegyenek fel nekik kérdéseket, hogy minél plasztikusabb képleírások hangozzanak el!

Ha nincs lehetőség internetezésre, de szeretnénk képleírással fejleszteni a gyerekek verbális készségeit, akkor magunk is vihetünk be az órára ábrázolást, például az alábbiakat. (Mivel a feladat lényege, hogy a többieknek egy általuk nem látott alakot kell a leírás alapján elképzeln, nem baj, ha viszonylag kisméretű képet adunk a gyerek kezébe.)

[http://en.wikipedia.org/wiki/Ariel_\(The_Tempest\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Ariel_(The_Tempest))

forrás: Wikimedia Commons, RWE's version of Shakespeare's The Tempest, directed by Keith Davis

forrás: Wikimedia Commons, "The Works of Shakespere, with notes by Charles Knight"

forrás: Wikimedia Commons, Prospero and Ariel

(from Shakespeare's *The Tempest*), 1797 by William Hamilton

- Az óra végén nincs más hátra, mint még egyszer rögzíteni, hol találkozik az osztály a színházlátogatás előtt, illetve megígérhetjük diákjainknak, hogy a következő órán sok mindenre visszatérünk, amiről ma beszéltünk, és nagyon kíváncsiak leszünk a véleményükre a látottakkal kapcsolatban. Ha az előadás után a színházban szeretnénk maradni egy közös beszélgetésre, akkor már most szóljunk a gyerekeknek, hogy használják ki a lehetőséget, és nyugodtan tegyék fel kérdéseiket a színészeknek, alkotóknak!

A SZÍNHÁZLÁTOGATÁS FELDOLGOZÁSA – REFLEKTÁLÓ ÓRA

A színházi élmény utáni órán először kérjük meg a diákokat, hogy lapozzanak a füzetükben oda, ahol az alaphelyzetre vonatkozó kérdéseik vannak összegyűjtve. (ráhangoló óra, 1. feladat)

- **1. feladat:** Gondoljátok végig, hogy minden felmerült kérdésre választ kaptatok-e az előadás során! Ha találtok olyan kérdést, amely nyitva maradt, jelöljétek meg!

Adjunk egy kis időt arra, hogy a padszomszédok egymással is megvitassák, mi az, ami valóban lezáratlan probléma. Mivel egy színpadi mű egyszeri megnézése még nem mindig garancia arra, hogy minden diák fejében pontosan összeállt minden történetelem, a közös megbeszélés során törekedjünk arra, hogy a tanulók egymásnak segítsenek az információk kiegészítésében. Ha marad olyan, az alaphelyzetből adódó, valóban releváns kérdés, amelyre a gyerekek szerint nem ad választ a darab/előadás, akkor erre a kérdésre nézve kreatív írásbeli házi feladatot adhatunk, esetleg önkéntes vállalás alapján, külön ötösért.

- Például: *Írj egy párbeszédet/jelenetet a darab tetszőleges szereplőivel, amely megfelelően kiegészítené a művet! Jelöld meg azt is, hol helyeznéd el a betoldást!*

Ha érdekes szöveg születik, kérjük, küldjék el az IRAM programnak, kíváncsiak vagyunk az ötletekre!

A történet részleteinek tisztázása után a gyerekek csoportokban oldják meg a gyűjtőfeladatot, amelyet akár a csoportok közti versenyként is ismertethet a tanár. („Melyik csoport találja a legtöbb jó példát?”)

- **2. feladat: Vizsgáljuk meg a drámát! Mit mond a hatalom vonzásáról?**

A *viharban* – Shakespeare-re jellemző módon – egy-egy téma, probléma többféle variációban, különböző nézőpontokból megmutatva kerül a közönség szeme elé. Próbáljátok meg minél körültekintőbben összegyűjteni, hányféleképpen vizsgálja meg ez a dráma az emberi hatalomvágyat. Ki kitől veszi el / vette el / szeretné elvenni / védi a pozícióját?

Megoldási javaslatok:

- Prosperótól egykor Antonio, a testvére vette el a hatalmat; ebben maga Prospero sem volt teljesen vétlen, hiszen nem foglalkozott az uralkodással, a könyveit bújta.
- Antoniónak akkor a nápolyi király, Alonso segített – nem ingyen, hanem adóért, tehát hűbéresévé téve őt. Ez is hatalomszerzés.
- A szigeten ezért Antonio első dolga, hogy Sebastiannak javasolja: öljék meg együtt az alvó Alonsót és tanácsosát, Gonzalót. Így Sebastian törne Alonso trónjára.
- Az előbbi – tervezett – akció következményeként Antonio mentesülne hűbéri kötelezettsége alól, tehát hatalma növekedne.
- Prospero a szigetre kerülése után a sziget urává válik: szolgája lesz Ariel és Caliban is. Arielt rabságból szabadította ki, de nem ingyen. Caliban viszont Prospero érkezéséig a sziget uraként élvezte otthona összes szépségét, adományát.
- Stephano Caliban ösztönzésére és segítségével megölné Prosperót, hogy a sziget ura lehessen. Társa ebben Trinculo.

A tényleges vagy elképzelt hatalomátvételre vonatkozó variációk összegyűjtése után érdemes reflektálni arra, hogy a különböző esetek sem erkölcsi, sem gyakorlati értelemben nem egyformák. Kérdezzük meg a gyerekek véleményét:

Jogos volt-e Prosperót megfosztani a hatalmától, ha uralkodás helyett mással foglalkozott?

Mit szólnak Caliban szolgáskorba vetéséhez?

Hasonlónak látják-e az Antonio-Sebastian páros és a Stephano-Trinculo páros akcióját? (A párhuzamot erősíti, hogy mindkét esetben alvó uralkodót akarnak megölni. Talán rájönnek a gyerekek, hogy az alantasabb párossal megismételtetett akcióterv hogyan mutatja meg visszamenőleg a nemes urak gondolkodásának alantasságát, miközben – jellemző shakespeare-i csavarral – a bohócpáros ostoba maskaraszézésbe torkolló, céltalanul széteső puccskísérlete még mindig sokkal emberibb, mint Antonio jéghideg szavai a lelkiismeretről: „Az mely testrészben van? Ha tyúkszem volna, papucsban sántikálnék. Én nem érzem mellemben ezt az istent.”)

Amennyiben van még idő az órából, vagy a következő órát is rá tudjuk szánni a témára, Prospero alakjának különböző rétegeit is megpróbálhatjuk felfejteni a diákjainkkal. A csoportok belátásuk szerint választhatnak, melyik kérdéssel akarnak foglalkozni, de lehetőleg irányítsuk úgy őket, hogy minden kérdéscsoportra legyen jelentkező.

- **3. feladat:** Az előadás alapján gyűjtsetek adalékokat Prospero minél összetettebb jellemzésére! Válasszatok a szempontok közül!

A) Milyen Prospero nevelőként? – Ki(ke)t nevel, tanít? Milyen eszközökkel nevel? Eredményesen teszi-e ezt? Elfogadnátok-e saját magatok számára egy ilyen nevelőt?

B) Milyen Prospero politikusként? – Mit tudunk meg a politikai elképzeléseiről? Hatott-e rá, mint politikusra a szigeten eltöltött 12 év? Hogy bánik az ellenségeivel? Kiket fogad el barátként? Rábíznátok-e az országot?

C) Milyen Prospero varázslóként? – Miben rejlik a varázsereje? Meddig tart a varázsereje? Mi mindennel sugallja az előadás, hogy a varázslatot a színház viszi végbe? Tapasztaltatok-e iróniát a varázserővel kapcsolatban? Függ-e tőlünk, nézőktől is a varázserő működése?

Lehetséges megoldáselemek:

(A javasolt megoldások csak ötletek, természetesen az a fontos, hogy a gyerekek saját gondolataikat fogalmazzák meg.)

A) Prospero elsősorban Mirandát neveli, anyja helyett is (ld. orrfújás, fésülés), az előadás enyhén karikírozza a lányát egyedül nevelő férfi képét.

Caliban nevelésében férfiasan türelmetlenné bizonyult, bár haragja érthető, hiszen a lányával szembeni szexuális erőszakot evidensen nem tolerálhatja. Caliban nevelése elsősorban a beszédtanításban merült ki, a viselkedési normák egyeztetésére (például, hogy a szexuális ösztönt illik kordában tartani) Prospero – úgy tűnik – nem tett kísérletet. Innentől kezdve morális alapon alárendeltnek tekinti a vadembert, és durván bánik vele, sőt a munkabírását kihasználja (például fát hordat vele). Itt megemlíthető, hogy Ariel ugyan nem neveltje, mégis vele szemben is érvényesíti időnként a fölényhelyzetet: lábát

törli, orrát fújja Ariel leplébe, tanárosan rendreutasítja, egykori kiszabadításáért cserébe dolgoztatja. Mi jogosítja fel minderre?

A Miranda körül felbukkanó férfiakkal kapcsolatban érzékelhető rajta az apa zavara, aki legszívesebben minden hímet elhajtana a lánya mellől. A ráció azonban győzedelmeskedik benne, Ferdinandot nem csak elfogadja, de ki is jelöli jövőendő vejeként. Ekként azonban őt is nevelési alannyá teszi: próbák elé állítja, szabályokat, feltételeket fogadtat el vele. Szerencsére Ferdinand szerelmi szenvedélyének és eddig megkapott kultúrájának köszönhetően Mirandához hasonlóan kiváló alanya Prospero pedagógiájának, így a potenciális após és vő együttműködése harmonikus lesz.

Prospero a klasszikus európai erkölcsök, normák, korlátok és értékek érvényesítésében hisz – amíg ezek megkérdőjelezhetetlenek, addig pedagógiája működőképes, de korlátai is látszanak.

B) Prospero maga leplezi le Mirandának elmondott történetében, hogy nem ok nélkül került a szigetre: egy jó uralkodó nem hanyagolhatja el az állami teendőit. A szigeten tehát neki is van mit átgondolnia, ha vissza akar térni trónjára. Ám valójában erről nem nagyon beszél, az igazság, az igazságosság izgatja, de az uralkodás gyakorlatáról nem halljuk elképzeléseit. (A kormányzás hogyanjáról érdekes módon egyedül Gonzalo beszél naiv utópiamonológjában!) Tulajdonképpen nyugtalanító, hogy mennyire nem érdekli a politika a visszatérő uralkodót. Szépséges monológot mond a megbabonázott, bénává igézett főemberek mellett, gyönyörű a színházi megoldás, ahogy a forgószínpadon kis mécsesekkel „rajzolja körbe” őket, miközben elszámol velük érdemük szerint – de ezek mind individuális, magánemberi gesztusok, Prospero soha nem lényegül át államférfivá.

Itt kerülhet szóba az is, hogy a ráhangoló órán az alaphelyzetet elemezve bosszúdrámára számítottunk, ám – utólag megállapíthatjuk – bosszúdrámát mégsem kaptunk. Prospero nagy manipulátorként (hiszen az ő keze van abban, hogy Alonso és Gonzalo elalszanak) újra „helyzetbe hozza” ellenségét, Antoniót, aki ismételten bizonyosságot ad aljasságáról. És Prospero mégis lemond a bosszúról. Megelégszik azzal, hogy Antonio értésére adja: mindent tud, bármikor kiszolgáltathatja őt Alonsónak – ez a zsarolás azért megmutatja a visszatérő király potenciális manipulációs-politikai képességeit!

C) Prospero varázsereje az előadás szerint a kopott, önleplező színházasdiban van. A varázsköpeny elhasznált színházi függöny, a varázspálca a díszletszék lába, és a fő varázslatkivitelező Ariel minden megmozdulása jól láthatóan színházi machináció. Látszanak a masinériák, a díszletmunkások, a sűgő, az ügyelő (ld. az egykori 'bookkeeper' két kiemelt funkciója!). Minden látszik, vagyis a színház, a színpad ezúttal nagyon üres terében kell szembesülnie a nézőnek a mesei varázslatfogalom átlátszóan önleplező természetével, és ez rákényszeríti, hogy az igazi varázslatot, ha elfogadja létezését, valami egyébben, valami láthatatlanban keresse.

Az üres színpad Gonzalónak szépséges sziget, Antoniónak bűzös mocsár – a „szövegdíszlet” Erzsébet-kori színházi konvenciója szerint a nézőnek a szöveg mondja meg, hogy mit lásson a színpadon. Ezúttal a „szövegdíszlet” is átlátszó, hiszen magunkra hagy: a naiv, együgyű idealistának vagy a taszítóan romlott gazembernek higgyünk?

A varázspálca-eltörés híres gesztusa ebben az előadásban nem rombolás, hanem helyreállítás: a székláb visszakerül a helyére, és a szék (egyszerű ülőalkalmatosság, trón, rendezői szék?) így újra használható, Prospero fáradtan búcsút vesz, és azért esedezik, hogy a közönség tapsa engedje őt vissza a varázsmentes valóságba...

SHAKESPEARE

A VIHAR

Nádasdy Ádám fordításában

PROSPERO, Milánó jog szerinti fejedelme

MIRANDA, a lánya

CALIBAN, Prospero vad és torz szolgája

ARIEL, légi szellem

ANTONIO, Prospero öccse, a milánói trón bitorlója

ALONSO, Nápoly királya

FERDINAND, a fia

SEBASTIAN, Alonso öccse

GONZALO, Alonso öreg tanácsosa

STEPHANO, Alonso részeges borásza

TRINCULO, Alonso udvari tréfamestere

HAJÓSKAPITÁNY

GÁLFFI LÁSZLÓ

TÖRŐCSIK FRANCISKA mv.

KIRÁLY DÁNIEL mv.

POGÁNY JUDIT

DEBRECZENY CSABA

GYABRONKA JÓZSEF mv.

NAGYHEGYESI ZOLTÁN mv.

FICZA ISTVÁN

DARVAS FERENC

CSUJA IMRE

EPRES ATTILA

CSUNDERLIK PÉTER

Matrózok, Szellemek, Nimfák Istennők:

MURÁNYI MÁRTA, SZATHMÁRY JUDIT, CSIRE ZOLTÁN,

ELM ZOLTÁN, TUKORA ISTVÁN

Dramaturg: GÁSPÁR ILDIKÓ

Díszlet: BAGOSSY LEVENTE

Jelmez: IGNJATOVIC KRISTINA

Zenei munkatársak: MURÁNYI MÁRTA, SZATHMÁRY JUDIT, DARVAS FERENC

Ügyelő: BERTA TAMÁS

Súgó: KANIZSAY ZITA

Asszisztens: HORVÁTH ÉVA

Rendező: **BAGOSSY LÁSZLÓ**

Bemutató: 2012. május 12.

IRODALOM

Arató László – Pála Károly: *William Shakespeare: A vihar*, in *Átjárók. Irodalom*, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2005

Balázs Zoltán: „A vihar”: Az erkölcsi személyiség dilemmája, in *Holmi*, 2005 december, <http://www.holmi.org/arch/2005/12/06.html>

Géher István: *A vihar*, in *Shakespeare*, Corvina, 1998, 374-386.

Gyeskó Ágnes – Molnár Cecília: *A sziget mint kísérleti laboratórium. Tanári útmutató*, Educatio Kht. kompetenciafejlesztő oktatási program, 2008

Kott, Jan: *Prospero pálcája*, in *Kortársunk*, Shakespeare, Gondolat, 1970, 363-369.

